

# 100 Yıl Öncesinde Türkiye'de Beden Eğitimi Öğretimi ve Günümüzdeki Yansımaları

## Physical Education Teaching in Turkey 100 Years Ago and Its Current Reflections

Araştırma Makalesi

**Sabri ÖZÇAKIR**

Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu

### ÖZ

**B**u çalışmada, II. Meşrutiyet döneminde (1908-1918) Selim Sırrı Bey'e ait olan kitaplarda yer alan örnek ders planlarının incelenmesi, geçmiş ve günümüz arasında karşılaştırmalar yapılması ve günümüz beden eğitimi anlayışına kalan mirasların değerlendirilmesi amaçlanmıştır. İlgili döneme ait ana kaynaklardan yararlanılarak oluşturulan bu çalışmada nitel araştırma yaklaşımının bir türü olan doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. II. Meşrutiyet, eğitim sorunlarının tartışıldığı ve içinde bulunulan zor koşullara rağmen çağdaşlaşma hamlelerinin atıldığı bir dönem olarak bilinmektedir. Bu dönemde dönemin ihtiyaçlarına uygun olarak beden eğitimi alanı da gürbüz ve üretken bir nesil yaratılabilmesi için üzerine düşen sorumluluğu almıştır. Yaklaşık 100 yıl öncesinde uygulanan ders planları ile günümüz beden öğretimi anlayışı karşılaştırıldığında bazı uygulamaların geçerliliğini koruduğu bazılarının ise mevcut modern beden eğitimi anlayışında yer almadığı görülmektedir. Geçmişte beden eğitimi derslerinde yararlanılan düzen alıştırma, koşu, vücudun farklı bölümlerini çalıştıran alıştırma ve oyunlardan mevcut sistemde de sıklıkta yararlanılması alanın tarihsel süreklilik bağlamında birikimli bir yapıda evrildiğini göstermektedir. İlgili dönemde çok fazla yer almayan spor uygulamalarından mevcut anlayışta beden eğitiminin amaçlarına ulaşabilmesi için sık sık yer verilmektedir. Varolan dönüşümün en belirgin yönü öğretene merkezli bir yaklaşımın yerini öğrenenin öğrenme sürecini yapılandırdığı ve sürece aktif katıldığı bir yapıya doğru oluşudur.

### Anahtar Kelimeler

*II. Meşrutiyet Dönemi, Ders planı, Beden eğitimi, Selim Sırrı Bey, Türkiye.*

### ABSTRACT

**T**he aim of this study was to examine sample lesson plans in Selim Sırrı Bey's books, to compare between past and present and to assess the heritage of physical education which remains from the past. In this study, document investigation which is a kind of qualitative research approach, was used and the primary sources -especially Selim Sırrı Bey's books- dating back to subjected years are benefited. In II. Constitutional Period, contrary to many difficulties educational issues were discussed and modernization efforts were taken. In this period, physical education took over responsibility to create productive and robust generation. Many exercises which are used in the past still take place (especially order exercises, running, exercises which work out different parts of the body, games) in physical education teaching. However, some practices don't apply in modern physical education understanding. Although sport practices hadn't been used too much in the past, today sport practices are often used in order to achieve the objectives of physical education. The most specific feature of physical education transformation is shifted teacher-based approach to an active process in which learner attend and learner configure learning process.

### Key Words

*II. Constitutional Period, Lesson plan, Physical education, Selim Sırrı Bey, Turkey.*

## GİRİŞ

Osmanlı Devleti’nde modern anlamda beden eğitimi öğretimi Tanzimatın ilanı sonrası Batı tarzında açılan askerî okullarda başlamıştır. Yüzme, jimnastik ve eskrim derslerine programında ilk kez yer veren askerî okul Mekteb-i Harbiye’dir. 1848 yılına doğru programlara giren yüzme (ilm-i sabâhat) dersi, okul hizasına bir deniz hamamı yapılması ve gerekli yüzme aletlerinin temin edilmesiyle uygulanmaya başlamıştır. Öğrenciler kendilerine ayrılan günlerde gruplar halinde deniz hamamına giderek yüzmeyi öğrenmişlerdir (Mehmed Esad, 1315: 86-87).

Jimnastik dersi ise, Mekteb-i Harbiye öğrencileri için 1863 yılında programa konulmuş ve ders için uygun jimnastik aletleri tedarik edilmiştir. Öğrenciler uygun havalarda ve derslerin sonunda öğretmenleriyle beraber jimnastik alanına gidip jimnastik yapmıştır. Ayrıca kitap kullanmadan dersi yürütmenin zor olacağı düşünülerek Miralay Mustafa Hami Bey’e Fransızcadan “Cimnastik Talimnamesi” isminde bir kitap tercüme ettirilmiştir (Mehmed Esad, 1315: 74-77). Bu kitap, beden eğitimi ve spor öğretiminde ders kapsamında kullanılan ilk eser olma niteliğini de taşımaktadır. Mekteb-i Harbiye öğrencileri ile askerî zabıtlere jimnastik öğretmek üzere Martin’in istihdam edildiği Kasım 1863 tarihli bir arşiv belgesinde de görülmektedir. Aynı belgede eskrim dersini yürütmek üzere Fransız Piçini’nin görevlendirildiği de belirtilmiştir (Başbakanlık Osmanlı Arşivi [BOA], İ..DH.: 518-35255; BOA, A.MKT.MHM.: 285-42). Jimnastik dersi askerî okullardan sonra yavaş yavaş sivil okullarda da uygulanmaya başlamıştır. Fransız liseleri örnek alınarak oluşturulan Mekteb-i Sultani’de jimnastik dersleri okulun kuruluşundan (1868) itibaren müfredattaki yerini almıştır. Mekteb-i Sultânî Nizamnâmesi’nin dersler ile ilgili olan dördüncü maddesinde, okulda bir jimnastikhane kurularak öğrencilerin öğrenimleri süresince yaşlarına uygun aletler aracılığıyla jimnastik dersini görecekları ifade edilmiştir. Öğrencilere uzun ve çok sayıda olan teneffüslerde jimnastik yapabilme imkanı da verilmiştir (Mekteb-i Sultânî Nizamnâmesini Havi İlanname, 1290; Şişman 1989: 28-54). Jimnastik öğretmeni

Moireaux tarafından Amoros sisteminde oluşturulan jimnastikhane halka, trapez, ip merdiven, paralel, sabit demir ve çeşitli ağırlıktaki güllerle kullanılmıştır (Selim Sırrı [Tarcan], 1928: 141-142).

II. Meşrutiyet öncesi dönemde programında jimnastik dersine yer veren askerî ve sivil okullarda dersi öğretecek Türk öğretmenlerin bulunmaması sebebiyle yabancı öğretmenler bu sorumluluğu üzerine alarak derslerde Alman jimnastiğinin Fransızlar tarafından uygulanan şeklini kullanmışlardır (Ali Seyfi, 1332; Selim Sırrı [Tarcan], 1335/1919: 87). Jahn-Amoros adı verilen bu usulü kullanarak aletli jimnastik uygulamaları yaptıran bazı öğretmenlerin canbazlık ve pehlivanlıkta ün salmış kişiler olması ve derslerde öğrencilerin gelişim özelliklerine ve sağlık kurallarına dikkat etmemeleri (Selim Sırrı, 1922b) öğrencilerde derse karşı soğukluk ve korkuya, toplumda da Jahn-Amoros jimnastiğinin canbazlık ile eş değer görülmesine ve bilimsel bir yanı olmadığı görüşünün yayılmasına neden olmuştur (Özçakır, 2013: 210). Öğrenciler Jahn-Amoros usulündeki aletli hareketleri zorlukla yapabildiğinden, her sınıfta sadece birkaç öğrenci derse katılmış ve dolayısıyla derse karşı ilgi duyan öğrenci sayısı da az olmuştur (Ali Seyfi, 1332; Selim Sırrı [Tarcan], 1922a).

Barfiks, paralel, halka ve trapez aletlerinin kullanıldığı jimnastik dersi uygulamaları II. Meşrutiyet yıllarına kadar devam etmiştir. II. Meşrutiyet döneminde (1908-1918) beden eğitimi alanının etkin bir üyesi olan Selim Sırrı Bey’in yaklaşık bir yıl süreyle İsveç’te kalması (BOA, MF.MKT: 1193-32), dönüşünde uygulayıcı ve müfettiş olarak İsveç jimnastiğinin geçerli beden eğitimi anlayışı olması yönünde sürdürdüğü çabaları ile aletli jimnastikten bilimsel ve fizyolojik yönü ağır basan ve herkes tarafından uygulanabilen İsveç jimnastiğine doğru bir dönüşüm yaşanmıştır. Dersin isminden dersin yapıldığı alana, kullanılan aletlere ve dersin içeriğine kadar beden eğitimi alanının tamamını etkileyen bu anlayış değişikliğinde Selim Sırrı Bey’in İsveç jimnastiğinin tanıtılması, benimsetilmesi ve yaygınlaştırılması amacıyla gerçekleştirdiği matbu-

at alanındaki çalışmalarının<sup>1</sup> da payı yadsınmaz. Gerek süreli yayınlarda gerekse telif ve tercüme kitaplarda bu çabaların somut ürünlerini görmek mümkündür. Selim Sırrı Bey'in kitaplarında sivil okulların programında yer alan terbiye-i bedeniye derslerinin pedagojik bir anlayışla ele alınması için İsveç jimnastiğine ait birçok bilgi verilmiştir. Bu çalışmada da, söz konusu kitaplarda yer alan örnek ders planlarının incelenmesi, geçmiş ve günümüz arasında karşılaştırmalar yapılması ve günümüz beden eğitimi anlayışına kalan mirasların değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

## YÖNTEM

Bu çalışmada nitel araştırma yaklaşımının bir türü olan ve araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsayan doküman incelemesi yöntemi (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 187) kullanılmıştır. Bu yöntem, geçmişte meydana gelmiş olay ve olguların araştırılmasını ya da bir problemin geçmişle olan ilişkisinin incelenmesine imkan tanıdığından tarihi yöntem (Kaptan, 1998: 53) olarak da adlandırılmaktadır. Çalışmada doküman incelemesi yöntemine uygun olarak dokümanlara ulaşma, orijinalliğini kontrol etme, dokümanları anlama ile veriyi analiz etme ve kullanma aşamaları (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 193-201) sırayla takip edilmiştir. Çalışmanın temel başvuru kaynağı olarak Selim Sırrı Bey'in "İsveç usulü terbiye-i bedeniye ve mektep oyunları (1329/1913) ve "Terbiye-i bedeniye: İsveç usulü ve mektep oyunları (1331/1915)" isimli kitaplarında yer alan örnek ders planlarından yararlanılmış, çalışma bulgularını desteklemek amacıyla Maarif-i Umumiye Nezareti tarafından yayınlanan müfredat programları da değerlendirilmiştir. Günümüz beden eğitimi öğretimi ile ilgili bilgilere ise Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından hazırlanan öğretim programları aracılığıyla ulaşılmıştır.

1 II. Meşrutiyet dönemi beden eğitimi alanında Selim Sırrı Bey'in öğretmen, müfettiş ve yazar olarak yürüttüğü çabaları inceleyen bir çalışma için bakınız. Özçakır, Sabri (2013). II. Meşrutiyet Dönemi Beden Eğitiminde Çağdaş Dönüşümler. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

## BULGULAR

### Örnek Ders Planı İle İlgili Açıklamalar

Selim Sırrı Bey'in örnek ders planlarını içinde barındıran kitapları İsveçli Lars Mauritz Törngren ve Belçikalı C. Lefebure'un eserlerinden<sup>2\*</sup> yararlanılarak oluşturulmuştur. Söz konusu kitapların "Terbiye-i Bedeniye Dersleri Nasıl Tertip Edilir?" isimli bölümünde örnek ders planının yanı sıra dersin içeriği ve işlenişi hakkında bilgiler de sunulmuştur. Buna göre öğretmen ders içeriğindeki alıştırmaları mevsime, dersin saatine ve ihtiyaca göre düzenleyebilir. Ders planı oluşturulurken aynı gruptan olan hareketler çocukların yaşlarına ve kuvvetlerine göre seçilir. Ders planı, duruma göre yarım saat, kırk beş dakika ve bazen de bir saat süren derslerde öğrenciyi çok fazla yormadan faydalı bir şekilde çalıştırmak için düzenlenir. Her hafta oluşturulan ders planında yer alan alıştırmaların türü ve şiddeti değişebilir, ancak derse hiçbir zaman atlamalar ve oyun ile başlanmamalıdır. Sıcak havalarda koşu alıştırmaları için ayrılan süre kısaltılabilir. Ders planı ne kadar iyi düzenlenirse öğrencinin beden eğitimi o derecede etkili olur.

### Ders Planı Düzenlenirken Dikkat Edilecek Noktalar

Kol, bacak ve gövdeyi çalıştıran alıştırmalar arasında bir uygunluk gözetilmeli ve yalnızca bir kı-

2 \* Selim Sırrı Bey yararlandığı eserlerin isimlerini belirtmemiştir. Bu yazarların temel birkaç eseri için bakınız. Lefebure, Capitaine-Commandant (Clement Julien Joseph). *L'éducation physique en Suède. Nouvelle édition, ornée de 114 gravures.* Paris. 1903. Lefebure, Capitaine-Commandant (Clement Julien Joseph). *Méthode de gymnastique éducative, cours professé à l'école normale de gymnastique et d'escrime.* Bruxelles. 1905. (Bu eser 1333/1917 yılında Selim Sırrı Bey tarafından "Terbiyevi Jimnastik Usulü" ismiyle tercüme edilmiştir.) Törngren, Lars Mauritz (författare). *Sur l'enseignement et la pratique de la gymnastique scolaire.* Stockholm. 1881. Törngren, Lars Mauritz (författare). *Gymnastik och andra kroppsöfningar.* Stockholm. 1888. Törngren, Lars Mauritz (författare). *Gymnastisk öfversigt: Tal vid Skandinaviska gymnastikläraresällskapets årshögtid d.* Stockholm. 14 febr. 1891. [Rubr.]

sım azayı gereğinden fazla çalıştıran alıştırmalara ağırlık verilmemelidir.

Dersin hafif alıştırmalar ile başlayıp yine hafif egzersizler ile bitmesine özen gösterilmelidir.

Öğrenciler terbiye-i bedeniye dersine fikren yorgun, bedenlen gevşek geldiğinden dersten çıkarken kas ve sinirlerinde bir canlılık meydana geldiğini hissetmelidir.

Öğrencilere dersin başında ve sonunda nefes alma alıştırmaları yaptırılmalıdır. Ders arasındaki koşu ve bazı yorucu hareketlerin ardından öğrenciler dinlendirilmelidir.

Öğretmen mevsim yaz ise düzenlediği planı aynen kullanabilir. Fakat kışın terbiye-i bedeniye salonu yeteri kadar ısıtılmadığından öğrencilerin derse başlamadan evvel iki dakika koşturularak kan dolaşımlarının hızlanmasına dikkat edilmelidir.

Ders planı düzenlenirken aletli ve aletsiz hareketler kullanılabilir (Selim Sırrı [Tarcan], 1329/1913: 18-24; Selim Sırrı [Tarcan], 1331/1915: 19-23).

Ders planlarındaki alıştırmaların sırası ve süresi aşağıda yer almıştır:

1. Açılmalar/yayılmalar ve temrinat-ı teneffüsiye (nefes alma alıştırmaları) (2 dk)  
Derse başlamadan önce açılmalar yapılarak öğrenci dağınık düzene geçirilir ve nefes alma alıştırmaları yaptırılır. Nefes alma hareketlerinde fazla miktarda alınan oksijen ile kan dolaşımı hızlanır ve diyaframın hareketi kolaylaşır.
2. Nizam temrinleri (düzen alıştırmaları) (3 dk)  
Düzen alıştırmaları ile öğrenci muntazam durmayı, hep birlikte sağa ve sola dönmeyi, hizaya gelmeyi ve kumandaya (komuta) uygun hareket etmeyi öğrenir.
3. Kol, ayak, bacak, sırt ve gövde temrinleri (alıştırmaları) (8dk)  
Bacak alıştırmaları kanın beyinde toplanmasını önleyerek tüm vücuda yayılmasını sağlar. Bu sayede alıştırmaların daha serbest ve kolaylıkla yapılmasını temin eder. Sırt hareketleri gövdenin dik, baş ve boyunun doğru durabilmesi için sırt kaslarını kuvvetli ve işlek bir halde bulundurur. Gövde hareketleri ise bel kemiğinin etrafında bulunan kasları

çalıştırarak sınıflarda çarpık oturuşu alışkanlık haline getiren çocukların bel kemiğinde meydana gelen bozulmaları tedavi eder.

4. Muvazeneler (denge alıştırmaları) (4 dk)  
Denge alıştırmaları bel kemiğinin etrafında bulunan kasların kuvvetinin artmasını sağlar.
5. Temrinat-ı teneffüsiye (2dk)
6. Bir oyun (10dk)  
Oyunlar dersin düzenini bozmayacak şekilde olmalı ve mevsime uygun olarak seçilmelidir. Çocukların keyif alarak katıldıkları bir etkinlik olan oyunları her planda bulundurmaları gerekir. Oyunlar çocuklara zevk ve neşe verecek, dikkatli ve uyanık bir şekilde bulunmaktan yorulmuş olan dimağlarını dinlendirecek, emir ve kumandanın meydana getirdiği gerginliği azaltacak, özetle onlara özgür olma duygusu kazandıracaktır. Oyunlar dersin başında ve sonundaki düzenin bozulmaması adına dersin ortasında oynatılır.
7. Yürüyüş ve jimnastik adımıyla koşu (5 dk)  
Farklı şekillerde yapılan yürüyüşler öğrenciyi gayet çevik ve atik yapar. Bilek eklemlerini işlek bir hale getirir. Güzel bir yürüyüş de vücuda adeta ahenk ve zerafet verir. Jimnastik adım yürüyüşler ise kalbin ve ciğerlerin kudret ve kuvvetini arttırır.
8. Asılmalar (4 dk) ve atlamalar (5 dk)  
Usule uygun olarak atlamasını öğrenmek için alıştırmalar her ders tekrar edilmelidir. Atlamalarla vücut çok kuvvet harcar ve atlarken kaslar şiddetle kasılır. Bunun için atlamalardan sonra bacakların dinlendirilmesi ve nefes alma alıştırmalarının yapılması gerekir.
9. Temrinat-ı müsekkine (gevşeme/dinlenme alıştırmaları) ve temrinat-ı teneffüsiye (2 dk)  
Ders gevşeme/dinlenme ve nefes alma alıştırmaları ile bitirilir.  
(Selim Sırrı [Tarcan], 1329/1913: 18-24; Selim Sırrı [Tarcan], 1331/1915: 19-23).

Yukarıdaki plan 45 dakikalık bir ders için hazırlanmıştır. Öğrenci seviyesine uygun olarak ders süresinin 30, 45 veya 60 dakika olabileceği de belirtilmiştir. Dağınık düzende nefes alma alıştırmaları ile başlayan derste öğrencilerin hizaya

geçmeleri, beraber hareket etmeleri ve komuta uymalarını sağlamak için düzen alıştırmaları yapılmaktadır. Düzen alıştırmalarını kol, ayak, bacak, gövde ve sırt gibi vücudun çeşitli bölümlerini işleten alıştırmalar takip eder. Planda bel kemiğinin etrafında bulunan kasları kuvvetlendiren alıştırmalara ve her derste bir oyuna da yer verilir. Çocuklar alıştırmalardaki emir ve komutlardan sıkıldığından zevk ve neşe içinde geçen oyunların çocukları dinlendirdiği düşünülmekte ve bu sebeple en fazla süre oyuna ayrılmaktadır. Dersin başlangıç ve bitişindeki düzenin bozulması adına oyun dersin ortasında oynanır. Oyundan sonra yürüyüş ve koşu alıştırmaları, ardından asılmalar ve atlama alıştırmaları yapılmaktadır. Atlama alıştırmalarında öğrenciler çok kuvvet harcadığından gevşeme/dinlenme ve nefes alma alıştırmaları yapılarak ders bitirilir. Plan düzenlenirken dersin hafif alıştırmalar ile başlayıp yine hafif alıştırmalar ile bitmesine ve öğrencinin yorucu alıştırmalardan sonra dinlendirilmesine dikkat edilmektedir. Öğrencinin derse fiziksel ve ruhsal olarak yorgun bir halde geldiği düşünülerek dersten çıkarken dinç bir şekilde ayrılmasına da özen gösterilmektedir.

II. Meşrutiyet döneminde ilköğretim okulları için hazırlanan müfredat programlarında örnek planın yaklaşık dörtte birlik bir dilimini kapsayan eğitsel oyunlara da yer ayrılmış ve oyunlarla ilgili ayrıntılı bilgiler sunulmuştur. Buna göre kaydırak, ayna, çaylak, cennet ve cehennem, ebeme pilav pişirdim, elim elim üstüne, topaç, körebe, kabarmazsın kel Fatma, aldattım buldattım, enseye tokat, saklambaç, zıp zıp, birdirbir, balıklama, uzuneşek, güvercin taklası, hamam kızdı pişti, adım atlama ve tura oyunu gibi oyunların ilköğretim okullarında oynatılması yasaklanmış ve bu oyunların yerine yurdunu bul, eş yetiş, daire üstünde kaç tut, geri dön yetiş, önden dolaş, el tut selam ver kaç, kaç dur kurtul, çifte avcı, fes düştü, imdat haberi, sıçra kurtul, bayrakları dolaş gel, hücum emri, sekerek yetiş, sancak, esir almaca, topu at tut, top yandan elden ele, top baştan elden ele, top baştan elden ele koş başa, top daire üstünde elden ele, ateşli top, muhafız, ip top ve muhasara topu oyunlarının oynatılması

önerilmiştir. Konumuz olan örnek ders planlarında da önerilen oyunlara yer verilmesi istenmiştir. Yasaklanan oyunların öğrencilerin gelişimine katkı sağlamadığı, bu oyunların pedagojik ve sosyal yanının zayıf olduğu düşünülmekte, önerilen oyunların ise öğrencilerin fiziksel ve sosyal gelişimine uygun olduğu, ayrıca bu oyunlarda askerliğe hazırlayıcı talimlerin kullanıldığı görülmektedir. Müfredat programlarında verilen bilgiler, oyunlar aracılığıyla dönemin koşulları ve ihtiyaçlarına uygun paramiliter ve pedagojik yönü ağır basan bir dönüşümün gerçekleştirilmek istendiğine de işaret etmektedir (Özçakır, 2013: 83-84). Müfredat programlarının da örnek planlarda olduğu gibi II. Meşrutiyet döneminde beden eğitimi alanının en aktif ve etkin üyesi olan Selim Sırrı Bey tarafından hazırlanması söz konusu bilgilerin birbirini destekler nitelikte olduğuna vurgu yapmaktadır.

### **Günümüzde Beden Eğitimi Dersleri ve Beden Eğitimi Anlayışı**

Bu bölümde öncelikle farklı öğretim kademesinde yer alan beden eğitimi derslerinin içeriği ve haftalık ders saati ile ilgili bilgiler sunulmuştur. İlkokullarda zorunlu "Oyun ve Fiziki Etkinlikler Dersi" 1-3. sınıflarda haftada 5 saat, 4. Sınıfta ise 2 saattir. Ortaokullarda zorunlu "Beden Eğitimi ve Spor" dersi ise 5-8. sınıflarda haftada 2 saattir. Ortaokullarda beden eğitimi dersi seçmeli olarak da yer almıştır. (URL 1). İlkokul "Oyun ve Fiziki Etkinlikler" dersinin amacı, öğrencilerin oyun ve fiziki etkinlikler aracılığıyla yaşamları boyunca kullanacakları temel hareketleri, aktif ve sağlıklı yaşam becerilerini, kavramları ve stratejileri ve bunlarla ilişkili yaşam becerilerini geliştirerek bir sonraki eğitim düzeyine hazırlanmalarını (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2012: 7). Oyun ve fiziki etkinlikler dersi ilköğretim öğrencilerinin oyun oynama, fiziki etkinliklere katılma ve bu süreçlerde bedensel, zihinsel, duygusal ve sosyal becerilerini geliştirmelerine katkı sağlayacak tüm eğitim süreçlerini içerir. Bu ders, öğrencilerin gelişim ihtiyaçları ve eğitim öncelikleri göz önüne alınarak "Hareket Yetkinliği" ve "Aktif ve Sağlıklı Yaşam" olmak üzere iki temel



öğrenme ve gelişim alanı üzerine tasarlanmıştır (MEB, 2012: 11).

Ortaokul "Beden Eğitimi ve Spor" dersi ilköğretimdeki "Oyun ve Fiziki Etkinlikler" dersinin devamıdır. 5-7. sınıflarda sporlara hazırlayıcı oyun uygulamaları, 8. sınıfta ise farklı spor ve etkinlik gruplarına ait hareket becerileri geliştirilir (MEB, 2013: 4). Öğretmenler, öğretim programındaki çıktılara ulaşmak için öğrencilerin bireysel özellikleri ile sosyal ve fiziksel çevrenin özelliklerine bağlı olarak uyarlamalar yapabilir. Sadece geleneksel öğreten merkezli öğretime dayanan yaklaşımların kullanımı, bu öğretim programının çıktılarını ulaşmak için yeterli olmayacağından öğrenen merkezli öğretim yaklaşımlarından da yararlanılmalıdır (MEB, 2013: 19-20).

9-12. sınıfların bağlı olduğu birçok farklı lise türünde ise "Beden Eğitimi" dersi haftada 2 saattir. Liselerde beden eğitimi dersi zorunlu olmasının yanında seçmeli olarak da uygulanmaktadır (URL 2). "Beden Eğitimi" dersi öğretim programının amacı, öğrencilerin yaşam boyu spor yapmaları için temel bilgi ve becerileri öğrenmelerine yardımcı olmaktır. İnsanların bilgilerini kendi anlayışları doğrultusunda yapılandırması esasına dayanan "Yapılandırmacı Yaklaşım" ın gerçekleşebilmesi, öğrenen merkezlilik ve aktif katılım ilkeleri doğrultusunda öğrencinin sürece etkin katılımı ve öğrendiklerini gerçek yaşama yansıtmasıyla mümkün olabilir (MEB, 2009: 2).

## TARTIŞMA

II. Meşrutiyet döneminde beden eğitimi öğretimi ilk kez planlı ve sistemli bir şekilde ele alınmaya başlanmıştır. Selim Sırrı Bey'in İsveç jimnastiğini uygulama ve yazın alanındaki tanıtım, benimsetme ve yaygınlaştırma çabalarına yasal dayanak alanındaki katkılar da eklenince II. Meşrutiyet dönemiyle beraber beden eğitimi alanı sağlam bir zemine oturtulmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla büyük bir çoğunluğu Selim Sırrı Bey tarafından oluşturulan müfredat programları ve ders kitaplarında İsveç jimnastiğinin geçerli beden eğitimi anlayışı olarak yerini alması kaçınılmaz olmuştur.

Yaklaşık 100 yıl öncesinde uygulanan ders planları ile günümüz beden eğitimi anlayışı kar-

şılaştırıldığında bazı uygulamaların geçerliliğini koruduğu bazılarının ise mevcut modern beden eğitimi anlayışında yer almadığı görülmektedir. Örneğin ders planları hazırlanırken dikkat edilmesi gereken konulardan olan dersin hafif alıştırmalar ile başlayıp yine hafif egzersizler ile bitmesi ve planın mevcut koşullara uygun olarak hazırlanması gerekliliği günümüzde geçerliliğini koruyan uygulamalar arasında yer almaktadır.

Öğrencilerin derse başlamadan önce ısınmak için koşturulması geçmişten günümüze sürdürülen alıştırmalardandır. Örnek planda; kol, ayak, bacak, sırt ve gövdeyi çalıştıran alıştırmalara dersin yaklaşık beşte birlik bir dilimi ayrılmıştır. Günümüzde bu alıştırmalar dersin başındaki koşudan sonra ısınma hareketi olarak kullanılmakta, ayrıca dersin esas devresinde ilgili konuya bağlı olarak bu alıştırmalardan da yararlanılmaktadır.

Örnek planda dersin yaklaşık dörtte birlik bir dilimini kapsayan oyuna, mevcut sistemde de hak ettiği değer verilmekte ve oyunlardan dersin başında ısınma amacıyla, dersin sonunda ise soğuma amacıyla da yararlanılmaktadır. İlgili dönemde oynanan bazı oyunların beden eğitimi derslerinde hala kullanıldığı bilinmektedir. Oyuna verilen önem ve değer en net göstergesi, ilköğretimde dersin adının "Oyun ve Fiziki Etkinlikler" olması ve ortaokul "Beden Eğitimi ve Spor" dersinde de spor branşlarına hazırlayıcı olarak oyunlardan yararlanılmasıdır. Bu bölümde eğitsel oyunlar ile ilgili olarak tarihi süreç içerisinde değişen veya dönüşen bir takım uygulamalardan da bahsetmek gerekmektedir. İlgili dönemde eğitsel oyunlara içinde bulunulan siyasi ve sosyal koşullara bağlı olarak bilhassa savaş koşullarında pedagojik anlamının yanında militarist bir içerik de yüklenmiştir (Özçakır, 2013: 83-84). Bu durum esir almaya, muhasara topu, imdat haberi, hücum emri, sancak ve muhafız oyunlarının isimlerindeki savaşı ve askerliği çağrıştıran öğelerden de anlaşılmaktadır. Oyunlarda karşı takım oyuncusunun düşman ve esir sözcükleri ile tanımlanması ilgili literatürde de sıklıkla yer almaktadır. Militarist öğeler oyunların "eğitsel" içeriğinin tamamen terk edildiği anlamına gelmemekte, ağırlık noktasının dönemin ihtiyaçları ve koşulları bağlamında değişebileceğini gös-

termektedir. Nitekim yukarıda sayılan oyunların büyük bir bölümü günümüzde de kullanılmasına rağmen, oyunların isminde ve içeriğinde kullanılan militarist çağrışımlar yerini pedagojik anlayışa ve eğitsel değerlere uygun kavramlara bırakmıştır. Türk Eğitim Sistemi'nin mevcut durumunun savaş kaygılarından uzaklaşan yapısı eğitsel oyunlarda da etkisini göstermiştir. Aynı durumun diğer bir yansıması da liselerde uzun bir süredir zorunlu olarak gösterilen "Milli Güvenlik" dersinin 25 Ocak 2012 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan yönetmelikle yürürlükten kaldırılmasıdır (Sezgin ve Güneş, 2013; URL 3).

Beden eğitimi alanında askerî anlayışın etkisini güçlü bir şekilde gösteren diğer bir uygulama da düzen alıştırmalarıdır. Günümüz beden eğitimi müfredatlarında düzen alıştırmalarına yer verilmemesine rağmen beden eğitimi öğretmenlerinin dersin başında ve sonunda, ayrıca tören zamanlarında düzen ve disiplini sağlamak amacıyla düzen alıştırmalarını sıklıkla kullandıkları bilinmektedir. Bu durum eskiden beri devam ettiği görülen bir anlayışın terk edilmek istendiğine işaret etmekle birlikte, alışkanlıkların da kolaylıkla değişemediğini göstermektedir. Örnek ders planlarında her dersin başında yer verilen düzen alıştırmaları, günümüzde müfredatlarda bulunmamasına rağmen yakın bir zamana kadar ilk ve orta dereceli okulların öğretim programlarında yer almıştır (Milli Eğitim, Gençlik ve Spor Bakanlığı, 1988: 280-288, 321-325, 359-363; MEB, 1995a: 382-392; MEB, 1995b: 414-431). Görev yapan beden eğitimi öğretmenlerinin büyük bir çoğunluğu mevcut beden eğitimi öğretim programına uygun olarak yetiştirilmediğinden, derslerin bir süre daha bu şekilde devam edeceğini de düşünülmektedir.

Geçmiş ile günümüzdeki uygulamalar arasında görülen farklılıklardan biri de geçmişte statik/durağan alıştırmaların çok fazla kullanılmasıdır. Bilhassa vücudun değişik bölümlerini çalıştıran alıştırmalar başta olmak üzere çok fazla statik alıştırmaya yer verilmesi öğrencinin hareket özgürlüğünü kısıtladığından ve aktif katılım ilkesine aykırı olduğundan günümüz beden eğitimi anlayışında çok fazla yer almamaktadır.

İlgili dönemde işlenen beden eğitimi derslerinde spor uygulamalarından da nadiren yararlanılmıştır. Geçmişte Mekteb-i Sultani (Galataray Lisesi) ve Robert Kolej gibi köklü bir spor geçmişine sahip (Atabeyoğlu, 1985: 1474-1475) eğitim kurumları (bu okullara Bahriye Mektebi de eklenebilir) haricindeki okullarda tanınmadığı veya yaygınlaşmadığı için kullanılmayan spor uygulamaları günümüz anlayışında beden eğitiminin amaçlarına ulaşabilmesi için yararlanılan etkinliklerin başında gelmektedir. Ortaokul 5-7. sınıflarda spora hazırlayıcı oyun uygulamaları, 8. sınıfta ise farklı spor ve etkinlik gruplarına ait hareket becerileri geliştirilir (MEB, 2013: 4). Lise 9-12. sınıflarda ise özel hareket bilgi ve becerileri alt öğrenme alanında bireysel ve takım sporları öğretilmektedir (MEB, 2009: 6-8).

## SONUÇ ve ÖNERİLER

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlangıçta askerî okullarda sonrasında sivil okullarda başlayan ve tarihsel süreç içerisinde jimnastik, terbiye-i bedeniye, beden terbiyesi ve beden eğitimi gibi farklı isimlerle sürdürülen uygulamalar günümüz beden eğitimi felsefesinin oluşmasında güçlü bir miras bırakmıştır. Beden eğitimi uygulamalarının ilk yıllarında aletli jimnastik anlayışının hakim olduğu, II. Meşrutiyet yıllarında ise bilhassa Selim Sırrı Bey'in çabalarıyla İsveç jimnastiğinin bilimsel ve pedagojik yönü ağır basan, kadın ve erkek herkes tarafından uygulanabilen alıştırmaları sıklıkla kullanılmıştır. Beden eğitimi öğretim müfredatları Cumhuriyet dönemi boyunca birçok kez değiştirilerek günümüzde uygulanan ilkokul, ortaokul ve lise öğretim programları halini almıştır.

Sonuç olarak, geçmişte beden eğitimi derslerinde yararlanılan düzen alıştırmaları, koşu, vücudun farklı bölümlerini çalıştıran alıştırmalar ve oyunlardan mevcut sistemde de sıklıkta yararlanılması alanın tarihsel süreklilik bağlamında birikimli bir yapıda evrildiğini göstermektedir. Varolan dönüşümün en belirgin yönü öğretmenin merkezli bir yaklaşımın yerini öğrenenin öğrenme sürecini kendi yapılandırdığı ve sürece aktif katıldığı bir yapıya doğru kaymaktadır. Uzunca bir süredir pedagojik temellere oturtul-

maya çalışılan ve eğitim bilimleri alanında hak ettiği yere ulaşmaya çalışan beden eğitimi alanının tarihsel süreçte nasıl kullanıldığı ve hangi amaçlara hizmet ettiğini anlamak amacıyla daha fazla bilimsel çalışmaya ihtiyaç olduğu da anlaşılmaktadır. Bu sayede günümüz beden eğitimi felsefesi daha objektif bir şekilde değerlendirilecek ve gelecek dönemlerde kullanılacak etkili ve üretken uygulamaların önü açılacaktır.

**Yazar Notu:** Bu çalışmanın bir bölümü, XIII. Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi'nde (Konya, 7-9 Kasım 2014) sözel bildiri olarak sunulmuştur.

**Yazışma Adresi (Corresponding Address):**

Arş. Gör. Dr. Sabri ÖZÇAKIR

Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu

E-posta: sabriozcakir@hotmail.com

Telefon No: +90 374 2534571

Faks No: +90 374 2534636

**KAYNAKLAR**

1. Ali Seyfi (1332). Bahriye'de terbiye-i bedeniye. *Risale-i Mevkute-i Bahriye*, 3(2), 81-87.
2. Atabeyoğlu C. (1985). Spor - Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Spor. *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*. Cilt 6. İstanbul: İletişim Yayınları.
3. BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi), Maarif Nezâreti Evrakı Mektubi Kalemi / MF.MKT. 13/M /1332 (Hicri), 1193-32.
4. BOA, İrâde Kataloğları İrâde-i Dâhiliye / İ..DH. 07/C /1280 (Hicri), 518-35255.
5. BOA, Sadaret Evrakı Mühimme Kalemi / A.MKT.MHM. 16/C /1280 (Hicri), 285-42.
6. Kaptan, S. (1998). *Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri*. 11. Baskı. Ankara: Tekişik Web Ofset.
7. Mehmed Esad (1315). *Mirat-ı Mekteb-i Harbiye*. İstanbul.
8. Mekteb-i Sultânî Nizamnâmesini Havi İlanname. (15 Safer 1290). Düstur I. Tertip Cilt II, 245-248.
9. MEB (Milli Eğitim Bakanlığı). (1995a). *İlkokul Programı*. Ankara.
10. MEB (1995b). *Ortaokul Programı (İlköğretim II. Kademe)*. Ankara.
11. MEB (2009). *Ortaöğretim Beden Eğitimi Dersi Öğretim Programı* (9-12. Sınıflar). Bursa.
12. MEB (2012). *Oyun ve Fiziki Etkinlikler Dersi Öğretim Programı* (1-4. Sınıflar). Ankara.
13. MEB (2013). *Beden Eğitimi ve Spor Dersi Öğretim Programı* (Ortaokul 5-8. Sınıflar). Ankara.
14. MEGSB (Milli Eğitim, Gençlik ve Spor Bakanlığı). (1988). *Ortaokul Programı*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
15. Özçakır, S. (2013). *II. Meşrutiyet Dönemi Beden Eğitimiinde Çağdaş Dönüşümler*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
16. Selim Sırrı [Tarcan] (1329/1913). *İsveç Usulü Terbiye-i Bedeniye ve Mektep Oyunları*. Dersaadet: Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı.
17. Selim Sırrı [Tarcan] (1331/1915). *Terbiye-i Bedeniye: İsveç Usulü ve Mektep Oyunları*. Dersaadet: Kitabhane-i İslam ve Askerî.
18. Selim Sırrı [Tarcan] (1335/1919). *Terbiye-i Bedeniye Nazariyatı ve Usul-i Talim*. İstanbul: Matbaa-i Amire.
19. Selim Sırrı [Tarcan] (1922a). Mekatib-i askeriyemizde terbiye-i bedeniye. *Terbiye ve Oyun*, 12(2), 23-25.
20. Selim Sırrı [Tarcan] (1922b). İdman âleminde kırk sene 4. *Terbiye ve Oyun*, 12(4), 63-64.
21. Selim Sırrı [Tarcan] (1928). *Terbiye-i Bedeniye Tarihi*. İstanbul: Devlet Matbaası.
22. Sezgin F. ve Güneş İ.D. (2013). Türkiye'de ortaöğretim ders kitaplarında terör konusunun işleniş. *Polis Bilimleri Dergisi*, 15(4), 109-134.
23. Şişman A. (1989). *Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi'nin Kuruluşu ve İlk Eğitim Yılları (1868-1871)*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.
24. Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. (6. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

İnternet Kaynakları

URL1:[http://ttkb.meb.gov.tr/meb\\_iys\\_dosyalar/2014\\_04/01092806\\_haftalikderscizelgesi\\_ilkorta.pdf](http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_04/01092806_haftalikderscizelgesi_ilkorta.pdf)

URL 2: <http://ttkb.meb.gov.tr/www/haftalik-ders-cizelgeleri/kategori/7>

URL 3: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/01/20120125.htm>